

прапор. — Відень, 1920. — Ч. 8; *Кириленко О.* Українці в Америці. — Відень, 1916; *Литвицький М.* Таборова журналістика // Українська трибуна (Варшава). — 1921. — Ч. 42; *Любенко І.* Українські часописи у Канаді // Український голос (Вінніпег). — 1934. — Ч. 30/31; *Міяковський Л.* Як формувався світогляд українського емігранта в Америці // Пропам'ятна книга Українського народного союзу. — Джерсі-Сіті, 1936; *Шклян-ка І.* Канадійська часописна мова // Рідна мова (Варшава) — 1936. — Ч. 7; *Яринович А.* Українська преса в Америці // Книгар. — Київ, 1917. — Ч. 4.

9. *Калинович І.* Показчик української культури за 1924 р. — Львів; Київ, 1925; Українська преса і видавництва за 1923 р. — Львів, 1924.

10. *Бойко М.* Українська бібліографія материка й діаспори: Видання Медичного архіву-бібліотеки

УЛТПА. — Блумінгтон, Індіана (США), 1989; *Боровик М.* Українська канадська преса та її значення для української меншости в Канаді: Український вільний університет. — Мюнхен, 1977; *Голіят Р. С.* Історія української преси в ЗСА: Збірник на пошану Юрія Панейка. — Мюнхен, 1988. — С. 133—153.

11. *Тернопільський Ю.* Українська преса з перспективи 150-ліття. — Джерсі-Сіті: Вид-во М. П. Коць, 1974. — 176 с.

12. *Федченко П.* Преса та її попередники: Історія зародження й основні закономірності розвитку. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 250, 251.

13. *Нечиталюк М. Ф.* Методологічні проблеми історико-журналістських досліджень // Українська періодика: історія і сучасність / Тези наук.-теор. конф. 9—10 груд. 1993 р. — Львів, 1993. — С. 18.

Ковальський М. П. Етюди з історії Острога: Нариси / Передм. І. Пасічника. — Острог: Острозька Академія, 1998. — 288 с.

У наш час спостерігається поширення найрізноманітніших інтелектуальних та духовних впливів, які поклали край моністичним засадам розвитку історичної науки на українських теренах у радянську добу. Протягом 90-х років до наукового обігу ввійшла значна кількість студій, що привнесли з собою як новітні ідеї, погляди, гіпотези, концепції та теорії, так і новий емпіричний матеріал. Вони значно розширили проблемно-тематичний, хронологічний і жанровий діапазони наукових праць, збагатили методологічний інструментарій, понятійний апарат та джерельну базу історичних студій. Помітним явищем у науковому процесі в українській історіографії став ряд досліджень з регіональної історії України. Проте їх фаховий рівень, на жаль, далеко не завжди задовільний. Почасти це пояснюється недостатньою кваліфікацією авторів та загальним станом регіональних студій з української історії, що тривалий час вважалися другорядними й розвивалися на узбіччі історичної науки у межах офіційних ідеологічних догматів.

Приємний виняток серед новітніх праць з регіональної історії становлять «Етюди з історії Острога» проф., д. і. н., проректора з наукової роботи Острозької Академії Миколи Павловича Ковальського. Наукові студії цього вченого добре відомі в Україні і поза її межами. Вони навіть за радянських часів були позбавлені комплексу провінційності та меншовартості, зокрема вирізнялися ґрунтовним опрацюванням джерельної бази й надзвичайною любов'ю до рідного краю. Крім того, підкреслимо, М. П. Ковальський є фундатором наукової школи, яка виховала кілька десятків фахівців з джерелознавства історії України.

Зі сказаного бачимо, що проблематика, пов'язана з історією Острога та Острожчини, не є випадковою для дослідника.

«Етюди з історії Острога» складаються з 14-ти наукових розвідок, які є результатом понад тридцятирічних джерельних пошуків та студій автора. Хронологічно вони охоплюють період з XVI — початок XX ст. Проблемно-тематичний діапазон «Етюдів» поділяється на кілька основних напрямів:

1) відомості про Острог та його архітектурні пам'ятки в XVI—XVII — середині XIX ст. у виявлених документальних і наративних джерелах;

2) описи Острога XVI—XVIII — 40-ві роки XIX ст.;

3) свідчення письмових джерел про Острозьку Академію, міське самоуправління та острозьких ремісників у 1635 р.;

4) історико-біографічний нарис про фундаторку Острозької Академії кн. Гальшку Острозьку;

5) розвідки про найстаріші острозькі видання: Острозького Букваря (Азбуки і Граматики) 1578 і 1598 рр., Острозьку Біблію 1580—1581 рр. та стародруки 1598 р.;

6) нарис про острозьку жіночу гімназію Марії Рекало початку XX ст.;

7) статті про острозьких краєзнавців Й. Новицького, Я. Перлштейна, С. Кардашевича й острозьку проблематику в творчості І. Франка.

Спільною властивістю всіх історичних нарисів, які ввійшли до видання, є їхня джерелознавча спрямованість. Принагідно підкреслимо, що такий підхід до реконструкції регіональної історії є радше винятком, ніж правилом для більшості сучасних досліджень. Вод-

ночас історичний матеріал у викладі автора сприймається вільно й емоційно, попри численні посилання на архівні фонди, збірки документів, публікації окремих документів чи їх фрагментів тощо. Великий науковий кругозір і досвід дає змогу авторові етюдів окреслити наявну джерельну базу з історії Острога і вказати на потенційні резерви для проведення архівної евристики.

Вступний нарис ученого «Свідки сивої давнини. Документальні джерела з історії Острога XVI—XVIII ст.» вводить читача в самотутній світ історичних джерел, що виявляє несподівані, а іноді й вражаючі факти. Але в історичних нарисах проф. Ковальського подається не тільки важливий емпіричний матеріал. На підставі всебічного висвітлення та аналізу джерел з'ясовуються питання з історії Острога та Острожчини. Спираючись на джерела, історик переконливо доводить, що вищий навчальний заклад в Острозі іменувався Академією, а не колегіумом, встановлює точний час надання місту магдебурзького статусу (1585). Під новим кутом зору постають в «Етюдах» й відомі історичні особистості — князі В.-К. К. Острозький, Гальшка та ін. Крок за кроком простежено сповнену драматизму та трагізму долю жінки з визначного аристократичного роду — кн. Гальшки Острозької. Аналізуючи копію її заповіту від 16 березня 1579 р., автор дійшов ряду цікавих висновків та узагальнень, у т. ч. про матеріальну підтримку нею Острозької Академії, толерантне ставлення до основних християнських релігій та юридичну дієздатність на час складання заповіту.

Помітне місце в «Етюдах» відводиться острозьким стародрукам XVI ст. На підставі їхнього аналізу розглянуто ряд джерелознавчих, текстологічних, дидактичних і культурологічних аспектів місцевих стародруків.

Відзначимо, що у процесі вивчення острозьких стародруків керівництво Академії в особі проф. Ковальського встановило зв'язки з Софійською Національною бібліотекою св. Кирила і Мефодія та Бодлеянською бібліотекою в Оксфорді (Велика Британія). У виданні висвітлюється й ряд інших цікавих сторінок з історичного життя Острожчини, зокрема розглядається акт поділу володінь кн. В.-К. К. Острозького між його синами Янушем і Олександром у 1603 р. Подано й сумарні підрахунки щодо кількості містечок, замків, сіл та фільварків, виконані у ході аналізу цього акту. На основі вивчення записів у Луцькій гродській книзі вчений наводить відомості про місцевих ремісників та їх спеціалізацію в 1635 р. Варто відзначити, що водночас із проведенням скрупульозного

аналізу джерел з історії Острога й Острожчини, професор розповідає й про наукові дослідження історії Острога, здійснені як місцевими, так і добре відомими в історичній науці вченими. Зазначені сюжетні лінії присутні майже в усіх нарисах. Проте серед них є й розвідки, спеціально присвячені місцевим краєзнавцям Якимі Перлштейну, Йосифу Новицькому та Станіславу Кардашевичу, а також острозьким темам у творчості Івана Франка. Дослідник звертається й до пізніших періодів історії містечка, зокрема до XIX — початку XX ст. Він розглядає опис Острога 1843 р., складений повітовим землеміром, титулярним радником Антоном Лагоцьким (Латоцьким), проект перебудови споруд Замкової гори (XIX ст.) та історію жіночої приватної гімназії Марії Рекало на початку XX ст.

У книзі вміщено 112 репродукцій. Серед них чимало унікальних, що публікуються вперше. Їхні оригінали зберігаються у вітчизняних та закордонних архівах, приватних збірках, зокрема в особистій колекції автора. У виданні також публікуються репродукції окремих сторінок острозьких стародруків та інших старих видань, відомих осіб, пов'язаних з історією міста, світлина архітектурних пам'яток, зроблених місцевими фотографами у другій половині XIX — XX ст. тощо. Вони наочно доповнюють авторський виклад і чудово вписуються в загальну архітектоніку «Етюдів». До ілюстративного матеріалу складено ґрунтовні легенди.

Видання також містить резюме українською, російською, англійською та німецькою мовами. На жаль, у книзі відсутні іменний та географічний покажчик, що певною мірою ускладнює використання цього дуже цінного видання.

У цілому «Етюди» написані пером справжнього майстра і вирізняються як добре вибудованою структурою, так і стилем викладу. Нариси виконані на високому фаховому рівні, чого так бракує багатьом сучасним дослідникам. Сподіваємося, що приклад нової студії проф. Ковальського сприятиме появі ґрунтовних праць з регіональної історії України, які конче необхідні і фахівцям, і звичайному читачеві.

Юрій Пінчук,

д. і. н., заввідділом української історіографії
Інституту історії України НАН України,

Олексій Ясь,

к. і. н., н. с. того ж відділу